

In de greep van de integratie

Dit jaar doet Nederland de sprong naar het imaginaire Europese kostenpeil.¹ Men houdt de conjuncturele overspanning voor een structureel gebrek aan evenwicht. De nominale lonen zijn nu ongeveer gelijk met die in België. Met de reële lonen was dat al eerder zo. De prijzen volgen halverwege. Daarmee zijn wij er echter niet. De huren en de landbouwprijzen zullen nog verder moeten stijgen. Het goedkoopte-eiland is definitief verleden tijd.

Aldus is een eind gekomen aan een belangrijke fase van Nederlands economische ontwikkeling, die van het concurrentievoordeel. De expansie van het verleden was daarvoor een groot deel aan te danken. Geen land had zulk een ingrijpende structurele omschakeling te volbrengen. Nergens was de infrastructuur zo'n dwingend probleem als in het dichtbevolkte Nederland. Publieke en private investeringen, in de breedte en in de diepte, stelden hoge eisen. Daaraan had nimmer kunnen zijn voldaan zonder een sterke internationale concurrentiepositie.

Het concurrentievoordeel is nu verdwenen. Welke invloed dat op de export zal hebben, is mede afhankelijk van de internationale conjunctuur. Zij ging na een aanvankelijke matiging opnieuw omhoog. De hervatting van de expansie is evenwel in feite de voortzetting van een hoogconjunctuur, die reeds in sterke mate het kenmerk van de inflatie droeg. De arbeidsmarkt is op het gehele continent overspannen. Het bouwbedrijf, sinds jaren de zere plek van onze economie, heeft hier de koorts slechts hoger opgedreven. Het is niet gemakkelijk dit proces naar een stabiele trend terug te dwingen. Zet de inflatie zich in het huidige tempo voort, dan zal de onvermijdelijke correctie met meer of minder grote betalingsbalanstekorten alleen maar drastischer zijn. De teneur van de ontwikkeling daarna behoeft niet noodzakelijk gelijk te zijn aan die van de eerste jaren zestig.

Het economisch beloop op langere termijn is nog geen open boek voor ons. Wij baseren de prognoses op de ervaring van een vrij recent verleden. Fundamentele feiten zijn moeilijk in het econometrisch model te vangen. Zoals de erosie van de Europese concurrentiekracht door de inflatie, die permanent de expansie heeft begeleid. Depressies kunnen wij vermijden, maar een lange golf van een andere signatuur is niet ondenkbaar. En een werkloosheid als in Amerika zouden wij sociaal moeilijker verdragen.

De nationale conjunctuur krijgt door de stoot op de consumptie voorshands een extra stimulans. Een negatieve betalingsbalans lijkt in het komende jaar nauwelijks te vermijden. Op zichzelf behoeft dat geen reden voor nervositeit te zijn. Indien wij er tenminste in slagen de nieuwe positie spoedig te consolideren. Zet de sprong zich voort, dan kunnen wij straks beter over devaluatie dan over revaluatie praten.

De produktiviteit wordt nu ons voornaamste plecht-anker. Tot dusver verliep deze met relatief hoge investeringen tamelijk parallel aan die van de Euromarkten. Het staat echter geenszins vast, dat wij reeds op het gemiddelde onzer concurrenten liggen. Omvangrijke investeringen blijven voor en na vereist. Structuurbeleid op langere termijn dient een grotere plaats te krijgen in onze economische politiek. Ook voor de nieuwe loonpolitiek lijkt dat een bruikbaar uitgangspunt.

De Euromarkt is voor de groei van ons land onmisbaar. Er is geen weg terug. Zonder een grote vrije markt heeft het nieuwe type industrie, waarvan wij het nu primair moeten hebben, weinig kans. Daarvoor zullen wij dan ook wel door de dure appel moeten bijten van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek. De E.E.G. krijgt bij de harmonisatie van het economisch beleid geleidelijk meer het stempel van de grote partnerlanden. Het protectionisme roert zich in landbouw, verkeer, kolen en staal. Een matiging van de conjunctuur zou deze tendens versterken. Voor ons vormt dat een ernstig risico. Met de helft van zijn export binnen, de helft buiten de Euromarkt, moet Nederland zich naar twee fronten richten. Zijn dienstverkeer is nog internationaler. De strijd voor de openheid moet met verdubbelde inspanning worden gevoerd.

De Belgische en de Nederlandse wapenspreuk brengen wij te weinig samen in praktijk. Er zijn nu geen verschillen meer die ons verdelen. Eensgezind kan ons optreden bij de bepaling van het gemeenschappelijk beleid meer dan een „nuisance value” hebben.

De integratie van het continent is groots, maar niet genoeg. Het politieke krachtenveld wordt door erupties telkens weer opnieuw bewogen. Slechts het Atlantische verbond legt in de mondiale weegschaal voldoende tegenwicht om het evenwicht intact te houden.

¹s-Gravenhage.

G. BROUWERS.

INHOUD

	Blz.		Blz.
In de greep van de integratie, door Prof. G. Brouwers	3	Exportkredietfinancierings- en exportkredietverzekeringsbeleid in Nederland, door Dr. C. J. van der Heyden	13
De conjuncturele ontwikkeling van de investeringen sedert 1950 in de E.E.G.-landen, door Drs. H. R. Wortmann	4	Mededelingen voor economen	7
Winstdeling en investeringsloon, door Drs. W. H. J. Reynaerts	8	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	15
Gevolgen van E.E.G.-landbouwregelingen, door Drs. P. J. Jorna	10	Recente publikaties	16

Schrijver analyseert de samenhang tussen de conjuncturele ontwikkeling en de fluctuaties in de investeringen in vaste activa, zoals deze zich sedert 1950 in de E.E.G.-landen hebben voorgedaan. Uit dit vergelijkend onderzoek — vergelijkend in de tijd en vergelijkend in de ruimte — komt duidelijk naar voren dat de conjuncturele fluctuaties in het investeringsvolume in hoofdzaak door slechts drie factoren worden bepaald: inkomensverdeling, beschikbare produktiemiddelen en afzetperspectieven. De vraag besprekend, of een fluctuerend aandeel van de lonen in het nationaal inkomen — hetgeen in feite betekent dat de lonen in de conjunctuurbeweging enigszins nahinken — als een gewenst verschijnsel moet worden aangemerkt, betoogt schrijver dat het gewenst is niet alleen de nadruk te leggen op de grote betekenis van de dosering, maar vooral ook op die van de timing van de loonsverhogingen in de conjunctuurencyclus. Een te late loonsstijging in de opgaande conjunctuurfase zal z.i. na enige tijd in een te sterke loonsverhoging culminereren en daardoor de conjunctuurencyclus accentueren.

De conjuncturele ontwikkeling van de investerings sedert 1950 in de E.E.G.-landen

Inleiding.

Dit artikel heeft tot doel de samenhang tussen de conjuncturele ontwikkeling en de fluctuaties in de investeringen in vaste activa, zoals deze zich in de afgelopen jaren in de landen van de Europese Economische Gemeenschap hebben voorgedaan, te analyseren. Ofschoon er tussen de conjunctuurbeweging en het verloop van de investeringen een interdependentie bestaat — de investeringen zijn, zoals bekend, niet alleen oorzaak doch ook gevolg van de algemene conjuncturele fluctuaties — werden de investeringen in dit artikel toch in de eerste plaats als de afhankelijke, als de te verklaren variabele beschouwd.

Het onderzoek draagt een sterk kwantificerend karakter, in die zin dat de fluctuaties van de investeringen steeds worden beschouwd tegen de achtergrond van gekwantificeerde mutaties van andere belangrijke macro-economische grootheden. De cijfers betreffende de investeringen zijn exclusief woningbouw in verband met de sterke mate van overheidsingrijpen op verschillende woningbouwmarkten in de Gemeenschap, de tamelijk autonome ontwikkeling in deze sector en het oneigenlijke karakter van deze investeringen. Het cijfermateriaal dat in dit onderzoek werd verwerkt, is gebaseerd op het systeem van de nationale rekeningen en werd behoudens enkele uitzonderingen ontleend aan het Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen.

Van top tot top: de periode 1950-1956.

Na de devaluatie van september 1949 vond een buitengewoon snelle expansie van de uitvoer plaats, waardoor de investeringen krachtige impulsen ontvingen. De verbetering van de lopende rekening van de betalingsbalansen, welke hieruit voortvloeide, was echter van korte duur. Het uitbreken van het Korea-conflict in juni 1950 had namelijk een omvangrijke voorraadvorming ten gevolge, zowel bij bedrijven als bij particulieren. De verslechtering van de lopende rekening van de betalingsbalansen werd daarbij nog geaccentueerd door de ongunstige ontwikkeling van de ruilvoet.

In de jaren 1951/52 trad een milde recessie in, het eerst en het gevoeligst in de Benelux-landen, het minst merkbaar in de B.R. Duitsland, waar de trendmatige snelle groei de conjuncturele bewegingen overschaduwde. Hoofdzakelijk als gevolg van een vertraging in de volumestijging van enkele belangrijke afzetcategorieën (export en consumptie), alsmede de achteruitgang der liquiditeitsposities daalden de investeringen in vaste activa met 5 à 10 pCt. in de Benelux-landen en in Frankrijk; in de andere E.E.G.-landen kon daarentegen nauwelijks een vertraging van het expansietempo worden vastgesteld.

In de jaren 1953/56 volgde een versnelde groei, waarbij aanvankelijk wederom de uitvoer de motor van de expansie was.

TABEL 1.

Uitvoer van goederen en diensten in volume
(procentuele mutaties ten opzichte van het voorafgaande jaar)

	1952	1953	1954	1955
B.R. Duitsland	15	17	23	17
Frankrijk	-3	1	17	6
Italië	-1	24	10	13
Nederland	10	14	12	9
België	-6	12	11	15
Luxemburg	1	-9	5	10

Bij de betrekkelijk grote ruimte op de arbeidsmarkt bleef de loonsstijging aanvankelijk binnen beperkte grenzen, hetgeen via de winstontwikkeling en de afzetperspectieven de investeringsneiging en de middelen tot financiering daarvan begunstigde.

TABEL 2.

Lonen, salarissen en sociale lasten
(procentuele mutaties ten opzichte van het voorafgaande jaar)

	1953	1954	1955	1956
B.R. Duitsland	10	9	14	12
Frankrijk	4	8	9	13
Italië	11	11	12	9
Nederland	7	14	12	11
België	2	3	6	7
Luxemburg	5	2	6	8

Het is veelal eerst vanaf 1954/55 dat de volumeconjunctuur op fysieke grenzen begint te stuiten, de spanningen op de arbeidsmarkt toenemen en de lonen sneller gaan stijgen. In 1955 bereiken de investeringen hun maximale expansietempo, met name in de vorm van rationalisatie-investeringen.

TABEL 3.

Investerings in vaste activa (exclusief woningen) in volume
(procentuele mutaties ten opzichte van het voorafgaande jaar)

	1953	1954	1955	1956
B.R. Duitsland	14	15	25	7
Frankrijk	-1	5	13	11
Italië	5	5	7	7
Nederland	23 a)	12	20	9
België	5	9	5	11
Luxemburg	45	-4	2	-11

a) Sterk beïnvloed door de verhoogde investeringen in verband met de watersnood van februari 1953.

De totale binnenlandse bestedingen expanderen nu zeer snel, temeer daar ook de consumptiegolf in kracht begint toe te nemen. De produktieve reserves raken wederom in de Benelux-landen en in Frankrijk het eerst uitgeput, zodat hier de invoer bijzonder snel gaat stijgen (ca. 15 pCt. in volume in 1956), in Nederland en Frankrijk ook ten koste van de uitvoer (in Nederland steeg de uitvoer in 1956 slechts met 4 pCt., in Frankrijk daalde hij zelfs met 8 pCt.).

Deze snelle verslechtering van de lopende rekening van de betalingsbalansen heeft ten gevolge, dat liquiditeiten naar het buitenland afvloeien, hetgeen met enige vertraging een remmend effect op de investeringen, vooral op de bouwinvesteringen, heeft. Aldus wordt de invloed van de te sterke stijging van de totale vraag in eerste instantie op de betalingsbalans, de winsten en de liquiditeiten afgewenteld en pas in een latere fase (1957) op de prijzen. Dat de volledige doorwerking van de gestegen loonkosten per eenheid produkt op het prijspeil geruime tijd pleegt te duren, speelt hierbij een grote rol.

Recessie: 1957-1958.

In 1957 zet in alle landen van de Gemeenschap een recessieve tendentie in, waardoor de investeringen in 1958 in het algemeen stagneren, terwijl in Nederland en België zelfs een absolute daling optrad: de totale bruto investeringen in vaste activa waren in 1958 in Nederland 12 pCt. en in België 5 pCt. lager dan in 1957. Ook thans weer blijkt de conjunctuurgevoeligheid van deze landen met hoge uitvoerquote het grootst te zijn.

In 1958 ondervonden de investeringen ook geen impulsen meer van de consumptieve vraag. Integendeel, na de speculatieve aankopen van 1957 in verband met de Suez-crisis, onderging het consumptievolume nog nauwelijks enige expansie, mede als gevolg van het sterk gestegen prijspeil in 1957 en de stagnatie van de werkgelegenheid. Ook dit geldt wederom in sterkere mate voor de Benelux-landen en Frankrijk dan voor de B.R. Duitsland, waar de sterke opwaartse lange-termijn-trend, van produktie en werkgelegenheid een werkelijke stagnatie voorkomt.

TABEL 4. *Consumptie in volume*
(procentuele mutaties ten opzichte van het voorafgaande jaar)

	1955	1956	1957	1958
B.R. Duitsland	9	9	6	5
Frankrijk	6	6	6	1
Italië	4	4	4	3
Nederland	7	9	0	0
België	5	3	3	-2
Luxemburg	7	7	4	3

Versnelde groei: 1959-1960.

Van 1959 af vertoont de conjuncturele expansie weer een grote overeenkomst met die van de jaren 1953 en volgende. De eerste component van de vraag, welke een omslagpunt vertoont, is de uitvoer. Deze vertoont in alle landen van de Gemeenschap in de jaren 1959/60 een spectaculaire ontwikkeling, waarna een aanzienlijke verlaging inzet.

TABEL 5.

Uitvoer van goederen en diensten in volume
(procentuele mutaties ten opzichte van het voorafgaande jaar)

	1958	1959	1960	1961
B.R. Duitsland	5	14	13	4
Frankrijk	3	13	16	5
Italië	4	17	19	17
Nederland	7	12	14	4
België	3	7	12	8
Luxemburg	-1	7		

Aan de snelle stijging van de buitenlandse vraag kon aanvankelijk worden voldaan door de benuttingsgraad van het bestaande produktie-apparaat te verhogen; additionele inzet van produktiefactoren is hiervoor nog nauwelijks vereist. De grote produktiviteitsstijging, welke voor deze conjunctuurfase (1959/60) kenmerkend is, gaat met een geringe loonstijging gepaard, zolang de ruimte op de arbeidsmarkt nog betrekkelijk groot is (1959). De loonkosten per eenheid produkt dalen, de winsten nemen sterk toe, de bezettingsgraad stijgt, de ontwikkeling van de produktie en afzet biedt gunstige perspectieven, de liquiditeitsgraad is, mede als gevolg van de snelle expansie van de uitvoer, hoog; de investeringen stijgen.

BERICHT

Met ingang van de nieuwe jaargang van „Economisch-Statistische Berichten” is Drs. A. de Wit als lid van de Commissie van Redactie toegetreden. Hij blijft met de dagelijkse leiding van „E.-S.B.” belast. Tevens zijn de directeur van het Nederlandsch Economisch Instituut Prof. Dr. L. H. Klaassen en de algemeen secretaris, Drs. P. J. Montagne, per 1 januari 1964 tot de Commissie van Redactie toegetreden.

DIRECTEUREN N.E.I.

TABEL 6.

*Productie en loonsom per werknemer in de industrie,
inclusief bouw*

(procentuele mutaties ten opzichte van het voorafgaande jaar)

	1958	1959	1960	1961
B.R. Duitsland:				
— productie per werknemer	2	6	8	3
— loonsom per werknemer	5	4	15	9
Frankrijk:				
— productie per werknemer	2	4	6	4
— loonsom per werknemer	9	6	10	8
Italië:				
— productie per werknemer	7	6	7	4
— loonsom per werknemer	9	1	7	6
Nederland:				
— productie per werknemer	2	7	7	0
— loonsom per werknemer	5	2	10	5
België:				
— productie per werknemer	1	7	6	2
— loonsom per werknemer	2	2	5	4

De indruk bestaat dat in de laatste jaren de investeringsimpulsen groter waren, met name wat betreft de diepteinvesteringen, als gevolg van de grotere en langer aanhoudende arbeidsschaarste en als gevolg van de daarmee samenhangende repercussies op het loonpeil. Dat bovendien als gevolg van de inwerkingtreding van de gemeenschappelijke markt niet alleen bepaalde mutaties in de samenstelling van het pakket van investeringsgoederen maar ook in de totale omvang daarvan zijn opgetreden, schijnt nu wel zo goed als zeker te zijn.

Spanningen op de arbeidsmarkt.

Waar in 1959 de stijging van de produktiviteit in het algemeen groter is dan de loonsverhoging — althans gerekend naar de ontwikkeling van de toegevoegde waarde en de loonsom per werknemer in de industrie, inclusief bouw —, is van 1960 af het omgekeerde het geval. Enerzijds nemen namelijk de mogelijkheden tot vergroting van de arbeidsproduktiviteit in het verloop van de hoogconjunctuur steeds verder af. Anderzijds gaan de lonen, onder invloed van de verkrapping van de arbeidsmarkt en de achterstand die de arbeiders bij de inkomensverdeling hebben opgelopen, in versneld tempo stijgen.

In 1961/62 stoot de uitbreiding van de produktie steeds sterker op fysieke grenzen, hetgeen de voornaamste reden is dat het expansietempo van de industriële produktie van de Gemeenschap als geheel van 12 pCt. in 1961 tot 6 pCt. in 1962 terugloopt. Het gebrek aan arbeidskrachten wordt nog geaccentueerd door een versterkte tendentie tot invoering van wettelijke en daadwerkelijke arbeidsverkortingen — met name in Nederland, in mindere mate echter ook in de B.R. Duitsland en in Frankrijk —, waarvan het effect op de produktie, juist onder de toenmalige conjuncturele spanningen, op pijnlijke wijze in herinnering bracht dat voor de consumptie van vrije tijd een hoge prijs moet worden betaald. Zo leidde in Nederland een verkorting van de arbeidstijd van 48 tot 45 uur per week (d.w.z. ca. 1,5 pCt.) bij een situatie van volledige werkgelegenheid tot een verlaging van het stijgingstempo van het bruto nationaal produkt van ca. 1 pCt.¹⁾ Opmerkelijk is dat een elasticiteit van de produktie ten opzichte van het arbeidsvolume

¹⁾ Zie: „Toeneming en besteding van het nationaal inkomen in de komende jaren”, 's-Gravenhage, juni 1963. Bij de invoering van de 40-urige werkweek in Frankrijk in 1936 werd door Kalecki ongeveer eenzelfde produktieverlies geconstateerd: tegenover een daling van de arbeidstijd met ca. 16 pCt. stond een stijging van de produktie per manuur van ca. 4 pCt. Zie: „The Economic Journal”, maart 1938.

van $\frac{2}{3}$ à $\frac{3}{4}$, waarvan hier sprake is, overeenstemt met de Cobb-Douglas produktiefunctie.

De vijfdaagse werkweek is thans in een zeer groot gedeelte van de Gemeenschap ingevoerd. Indien de arbeidstijd in de komende jaren nóg verder wordt verkort, gepaard gaande met een daling van de arbeidstijd per werkdag, zal het produktieverlies wellicht iets kleiner zijn in verband met de uitschakeling van de relatief minder produktieve uren. Bovendien wordt bij iedere mechanisering en automatisering het produktietempo in steeds mindere mate door de werknemer bepaald. Een produktieverlies in de orde van grootte van 0,4 à 0,5 pCt. bij een arbeidstijdverkorting van 1 pCt. lijkt echter toch wel waarschijnlijk, zodat ook onder deze omstandigheden de arbeidstijdverkorting het produktieniveau aanzienlijk aantast. Uit het oogpunt van groei is daarom de timing van de invoering van de arbeidstijdverkorting van grote betekenis, met name de vraag of kan worden vermeden dat de arbeidstijdverkorting juist op het moment van conjuncturele spanningen op de arbeidsmarkt wordt ingevoerd.

De tendentie tot korter werken had tot gevolg dat de kapitaalgoederen minder intensief werden gebruikt. Dit effect kon slechts zeer ten dele worden gecompenseerd door het systeem van ploegenarbeid op grotere schaal toe te passen. Gezien de tegenstand, welke deze werkwijze bij velen oproept, alsmede gelet op de hoge arbeidskosten welke eraan verbonden zijn, kon hiervan trouwens ook niet veel worden verwacht. Daar, waar de economische (of technische) noodzaak het grootst is, was men trouwens veelal in het verleden al tot continuproduktie overgegaan.

Dalende investeringsneiging.

Nadat de investeringen in 1959 en 1960 zeer krachtige impulsen ontvingen van de buitenlandse vraag, de winstontwikkeling, de ruime liquiditeitspositie van het bedrijfsleven en de gunstige afzetperspectieven, trad in 1961 een vrij belangrijke verlangzaming van de algemene conjuncturele expansie op. Hiervoor waren, zoals werd opgemerkt, in de eerste plaats aanbodfactoren verantwoordelijk: het produktie-apparaat was in het algemeen volledig ingeschakeld en er ontstond een ernstig gebrek aan arbeidskrachten, met name in de bouwnijverheid en in de metaalverwerkende industrie. Door deze fysieke belemmeringen voor een snelle expansie, gepaard gaande met een belangrijke verschuiving in de inkomensverdeling ten gunste van het looninkomen, werd een druk op de investeringsneiging gelegd. Terzelfder tijd vormden de spanningen op de arbeidsmarkt echter op zichzelf een impuls voor de rationalisatie-investeringen, welke dan ook nog steeds bleven toenemen.

In het wat aarzelende conjuncturele klimaat van 1962, ook in de wereldconjunctuur, liep het stijgingstempo van de investeringen in vaste activa in de Gemeenschap terug van 10 pCt. in 1961 tot 6 pCt. in 1962, terwijl zowel de uitvoer als het consumptievolumen in beide jaren een vrijwel constante groeivoet van 6 pCt. vertoonden.

TABEL 7.

Investeringen in vaste activa (exclusief woningen) in volume
(procentuele mutaties ten opzichte van het voorafgaande jaar)

	1959	1960	1961	1962	1963
B.R. Duitsland	10	14	14	5	2
Frankrijk	0	7	9	8	5
Italië	11	21	14	9	7
Nederland	14	14	9	4	2
België	9	5	3	2	1

Inkomensverdeling en investeringen.

Zonder overigens te proberen een limitatieve opsomming te geven van de talrijke factoren, welke onder de meest uiteenlopende economische omstandigheden en in de verschillende landen bepalend zijn voor de ontwikkeling van de investeringen, moge ten slotte nog eens worden gewezen op de centrale betekenis van de conjuncturele fluctuaties in de inkomensverdeling.

Dat de investeringen in zekere mate door de winstontwikkeling worden beïnvloed, wordt vrij algemeen aanvaard. Deze winsten hangen van een groot aantal factoren af, waaronder echter de loon- en prijsontwikkeling een centrale plaats inneemt. Met name tempowisselingen in de stijging van lonen, en arbeidsproductiviteit veroorzaken immers aanzienlijke fluctuaties in de winsten. Naarmate de top van de conjunctuur dichterbij wordt benaderd, wordt het écart tussen loonstijging en produktiviteitsstijging groter, zodat de loonkosten per eenheid produkt sterker stijgen.

Dit leidt niet alleen tot stijgende prijzen en afnemende concurrentiekracht tegenover het buitenland, maar ook tot dalende winstmarges, met als gevolg een verschuiving in de inkomensverdeling ten gunste van het looninkomen.

De volgende tabel geeft steun aan de opvatting dat een stijging van de arbeidskosten inderdaad een dergelijke wijziging in de inkomensverdeling tot gevolg heeft.

TABEL 8.

Loonsom per werknemer in pCt. van het nationaal inkomen (factorkosten) per hoofd van de actieve bevolking

	1957	1958	1959	1960	1961
B.R. Duitsland	80,6	81,0	79,5	79,0	81,2
Frankrijk	89,4	90,4	92,3	91,5	93,2
Italië	87,5	87,7	86,9	86,3	86,6
Nederland	72,6	73,8	71,1	72,6	74,9
België	66,0	68,5	68,4	67,4	67,7

Dit percentage, dat vrijwel overeenstemt met het in Nederland gebruikte begrip werknemersaandeel, daalt gewoonlijk in de eerste opgaande fase van de conjunctuur (winsten stijgen sneller dan lonen) om daarna weer toe te nemen. In de landen, waar in de laatste jaren een belangrijke verhoging van de loonkosten per eenheid produkt heeft plaatsgevonden (B.R. Duitsland, Frankrijk, Nederland), was het werknemersaandeel in 1961 zelfs hoger dan in 1958, jaar van recessie (voor Frankrijk 1959), waarin dit verhoudingscijfer een hoogtepunt bereikte in verband met de schaarbeweging van teruglopende winsten en nog freewheelende loonstijging. In Italië en België, de beide E.E.G.-landen waar in 1960/61 geen toeneming van de arbeidskosten plaatsvond, bleef ook het werknemersaandeel vrijwel ongewijzigd.

Loonsverhoging en conjunctuurbeweging.

Een fluctuerend aandeel van de lonen in het nationaal inkomen betekent in feite dat de lonen in de conjunctuurbeweging enigszins nahinken. De vraag rijst of dit als een gewenst verschijnsel moet worden aangemerkt.

In de na-oorlogse loonpolitieke discussie werd herhaaldelijk onderstreept dat de loonsverhogingen zodanig in het conjunctuurverloop moeten worden ingepast, dat daardoor de cyclische ontwikkeling van de totale vraag wordt afgezwakt. Tijdens de opgaande fase van de conjunctuur, waarin de expansie vooral steunt op de buitenlandse vraag en de investeringen, dient in deze gedachtengang de loon-

stijging derhalve te worden afgeremd. In het verdere verloop van de conjunctuur dient echter het particuliere verbruik de expansie van de vraag sterker te ondersteunen, zodat de lonen dan sneller moeten stijgen dan het nationaal produkt.

Met het toenemende internationale handelsverkeer en de grotere afhankelijkheid van het buitenland, is ook de eenzijdigheid van deze opvatting weer duidelijker aan het licht getreden.

De bij de conjunctuurbeweging nahinkende loonontwikkeling mag dan aan de vraagzijde rechtstreeks anticyclisch werken, via de kostenzijde ontstaan evenwel ernstige gevaren voor een procyclische ontwikkeling. Een afremming van de lonen tijdens de opgaande conjunctuurfase zou namelijk wegens de daling of stabilisering van de arbeidskosten en de afremming van de binnenlandse consumptie de buitenlandse afzet en de investeringen nog sterkere impulsen verstrekken, waardoor het gevaar voor grote betalingsbalansoverschotten en overinvesteringen toeneemt. Bovendien zouden geforceerde loonsverhogingen in tijden van conjuncturele vertraging de arbeidskosten belangrijk verhogen, waardoor zowel de winsten en daarmee de middelen tot financiering van de investeringen, alsook de winstverwachtingen verminderen, juist op een ogenblik waarop de investeringen toch reeds teruglopen. Op grond van deze overwegingen lijkt het derhalve gewenst niet alleen de nadruk te leggen op de grote betekenis van de dosering, maar vooral ook op die van de timing van de loonsverhogingen in de conjunctuurcyclus. Ik sluit mij hier dan ook gaarne aan bij een van de pregnante conclusies, welke uit de loonpolitieke discussies in dit blad uit het jaar 1959 duidelijk naar voren is gekomen, namelijk dat een te late loonstijging in de opgaande conjunctuurfase na enige tijd in een te sterke loonsverhoging zal culmineren en daardoor de conjunctuurcyclus zal accentueren.

Brussel.

Drs. H. R. WORTMANN.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Op 7 en 8 maart 1964 zal in het Eijkmanhuis te Driebergen een *economencferentie* worden gehouden (zaterdagmiddag 4 uur - zondagmiddag 3 uur).

Thema: „De verhouding tussen economische macht en een verantwoordelijke maatschappij”.

Inleiders: Drs. J. J. Voogd (socioloog)
Prof. Dr. F. Hartog (econoom) en
Prof. Dr. G. C. van Niftrik (theoloog).

Leiding: Dr. J. M. van Veen (dir. Kerk en Wereld)
en Dr. C. P. van Andel (Secr. v. d. Raad
voor de zaken van Kerk en Samenleving
der N.H. Kerk).

Prijs: f. 15.

Aanmeldingen: Conferentiesecretariaat Kerk en Wereld,
De Horst 1, Driebergen.

Schr. constateert dat de circulerende begrippen van o.m. winstdeling, investeringsaandeel, investeringsloon veelal geen duidelijk gescheiden inhoud hebben. In dit artikel streeft hij naar een meer systematische classificatie, waarbij hij de begrippen winstdeling in ruime zin (netto-winst), winstdeling in enge zin (uitkeerbare winst) en investeringsaandeel (ingehouden winst) onderscheidt. Het investeringsaandeel is een vorm van winstdeling, investeringsloon daarentegen een deel van het loon en dus van de produktiekosten. De discussie over het investeringsloon is in Nederland nauwelijks op gang gekomen. Schr. ziet dit loon als een mogelijke brug naar een toekomst zonder de bestaande kapitalistische tweespalt van bezitters en niet-bezitters van produktieve eigendom. De begrippen winstdeling/produktiviteitsberekening worden afgebakend en het begrip overwinst, als basis voor winstdeling, geanalyseerd. Tot slot behandelt hij criteria voor een werknemersaandeel in de netto-winst, w.o. die van de verhouding van de totale loon- en salarispost met de totale kosten.

Winstdeling en investeringsloon

Winstdeling in ruime en in enge zin.

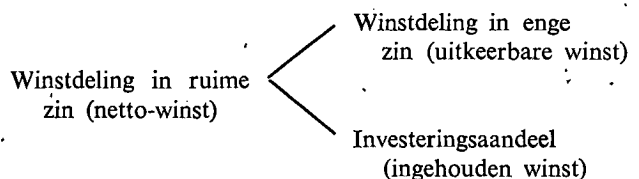
In gesprekken en beschouwingen over de aanspraak van de werknemers op een deel van de winst ontmoet men vandaag een gevarieerde reeks begrippen, die op het eerste oog alle ongeveer hetzelfde schijnen uit te drukken. Er zijn heel wat mensen die de begrippen winstdeling, het aandeel van de werknemers in de netto-winst, het delen in de overwinst, het recht op een gedeelte van de gevormde reserves, het investeringsaandeel, het investeringsloon, het deelhebben in het produktieresultaat en het delen in de opbrengst, opvatten als synoniemen. Men gebruikt ze dan ook met zwierig gemak door elkaar. Dat er essentiële verschilpunten tussen de genoemde begrippen aanwezig zijn, ziet men volledig over het hoofd. Een begripsbepaling lijkt ons daarom zeer wenselijk en noodzakelijk.

Wij stuiten daarbij evenwel op de niet geringe moeilijkheid dat van een algemeen aanvaarde terminologie op dit moment zeker nog niet kan worden gesproken. De hieronder gegeven omschrijvingen zijn dus hoogstens te beschouwen als een poging tot wat meer systematische classificatie en wellicht als een hulpmiddel om het begrippenapparaat van de vele scribenten en sprekers op dit terrein te doorschouwen.

Uitgangspunt voor onze begripsbepaling van winstdeling is de volgende definitie: „Winstdeling is ieder systeem waarbij aan de werknemers van een onderneming op grond van hun arbeidsverhouding een rechtsaanspraak op de netto-winst is toegekend”. Onder de netto-winst verstaan wij de winst die overblijft nadat van de opbrengst alle kosten-én de verschuldigde belastingen op de winst zijn afgetrokken. Tot de kosten rekenen wij de exploitatiekosten, de afschrijvingen op basis van vervangingswaarde en de voorzieningen, de beide laatste voor zover de berekening op redelijke wijze is geschied.

De aldus bepaalde netto-winst wordt slechts voor een deel aan de winstgerechtigden uitgekeerd. Voor de gehele industrie geldt globaal deze verhouding dat 40 pCt. van de netto-winst tot uitkering komt en 60 pCt. wordt gereserveerd. Het is een bijna algemene gewoonte om over winstdeling te spreken wanneer het gaat om een aandeel van de werknemers in de uitkeerbare winst, over inves-

teringsaandeel wanneer het betreft de aanspraken van de werknemers op de ingehouden winst. Onmiddellijk liggen hier mogelijkheden tot begripsverwarring en misverstand. Om deze te vermijden lijkt het raadzaam winstdeling als algemeen begrip te onderscheiden van winstdeling als specifiek begrip. Met andere woorden, de aanspraak van de werknemers op de uitkeerbare winst en het delen in de ingehouden winst zijn twee vormen van winstdeling. Het delen in de netto-winst noemen wij winstdeling in ruime zin. Winstdeling in enge zin geeft dan weer het delen in de uitkeerbare winst, het begrip investeringsaandeel brengt tot uitdrukking de aanspraak op de ingehouden winst, welke dient voor de rechtstreekse financiering van de investeringen. Schematisch aldus:

Wij zijn van oordeel dat alleen de netto-winst een zuiver uitgangspunt vormt voor een volledige en rechtvaardige winstdelingsregeling. De netto-winst is immers het uiteindelijk overschot boven de kosten dat door de gezamenlijke inspanning van leiding, werknemers en kapitaalverstrekkers tot stand is gebracht. Als zodanig dient dit overschot voorwerp te zijn van een rechtvaardige verdeling en niet slechts een beperkt deel hiervan zoals wij in de praktijk veelvuldig aantreffen.

Investeringsaandeel en investeringsloon.

Het investeringsaandeel plaatst men zeer vaak op één lijn met het investeringsloon. Naar onze mening gebeurt dit ten onrechte. Ofschoon er weliswaar een verband tussen beide begrippen aanwezig is, gaat het hier toch om twee zeer verschillende zaken.

Het investeringsaandeel is een vorm van winstdeling, het investeringsloon mist dit karakter. Het investeringsloon is een bepaald deel van het loon, dat niet in contanten wordt uitbetaald doch rechtstreeks of onrechtstreeks be-

stemd wordt voor de financiering van investeringen. Wij hebben hier dus met loon te maken en dientengevolge met produktiekosten. Het investeringsaandeel vormt uiteraard geen kostenpost, het is een onderdeel van de winst. Op dit punt lopen de opvattingen van Mr. Dr. A. A. van Rhijn dus niet met de onze parallel. Van Rhijn definieert namelijk het investeringsloon als een bepaalde vorm van winstdeling, hetgeen de bestaande verwarring alleen maar kan vergroten. In zijn veel geciteerde „E.-S.B.”-artikel ¹⁾ geeft de auteur blijk van een te gering onderscheidingsvermogen tussen investeringsaandeel en investeringsloon. Voor Van Rhijn kan de vraag rijzen of de ondernemers het investeringsloon in hun calculaties als kosten zullen opnemen. Die vraag kan echter alleen maar te voorschijn komen wanneer men het wezen van het investeringsloon niet goed heeft begrepen.

Uit het genoemde verschil tussen investeringsaandeel en investeringsloon vloeien een drietal verdere verschillen voort. Het investeringsaandeel kan slechts in die ondernemingen gerealiseerd worden, welke naar winst streven. Het investeringsloon is in alle soorten bedrijven en instellingen te verwezenlijken. Het investeringsloon is voorts een vaste grootte, welke vooraf bij de loononderhandelingen tussen de partijen wordt overeengekomen. Bij nieuwe onderhandelingen kan vanzelfsprekend het investeringsloon een wijziging ondergaan. Het investeringsloon wordt wekelijks of maandelijks aan de individuele werknemer direct of indirect toegewezen. Het investeringsaandeel daarentegen is een schommelende grootte, afhankelijk namelijk van de winstresultaten en de behoefte aan interne financiering. Het aandeel wordt éénmaal per jaar bepaald nadat de netto-winst is berekend, de werknemer ontvangt dus ook eenmaal per jaar zijn „tegoed”. In het onderstaande schema vatten wij de genoemde verschillen samen.

Investeringsaandeel	Investeringsloon
a) geen kostenkarakter	a) wel kostenkarakter
b) schommelende grootte	b) vaste grootte
c) eens per jaar bepaald en wel achteraf	c) wordt wekelijks of maandelijks toegewezen en vooraf overeengekomen
d) alleen mogelijk in ondernemingen die naar winst streven	d) toepasbaar in alle bedrijven

De discussie over het investeringsloon is in ons land nog nauwelijks op gang gekomen. Sterker, een juist begrip van wat hiermede nu eigenlijk wordt bedoeld, blijkt bij velen, die er overigens gemakkelijk over spreken en schrijven, in vergaande mate te ontbreken. Dat is jammer want het investeringsloon kan een brug slaan naar een toekomst zonder de kapitalistische tweespalt van bezitters en niet-bezitters van produktieve eigendom, welke ook thans nog een kenmerk is van de maatschappelijke verhoudingen.

Delen in de opbrengst.

Het verdient geen aanbeveling om begrippen als het delen in de opbrengst of het deelhebben aan het produktieresultaat op dezelfde voet te behandelen als winstdeling. Het is namelijk heel goed mogelijk de werknemers een belang te geven bij de opbrengst en het produktieresultaat zonder dat van eigenlijke winstdeling sprake is. Een vertegenwoordiger die provisie geniet van een bepaalde opbrengst, deelt nog niet in de winst. De werknemers die zoals bij het Scanlonplan een toeslag kunnen verdienen op hun inkomen, wanneer zij er in slagen de arbeidskosten te drukken beneden een bepaald deel van de verkoopwaarde

¹⁾ Mr. Dr. A. A. van Rhijn: „Het investeringsloon” in „E.-S.B.” van 30 januari 1963.

van de produktie, hebben weliswaar een direct belang bij het produktieresultaat, doch delen niet in de winst. Ook in het Nunn Bushsysteem en het Ruckerplan is een verband gelegd tussen de beloning en het produktieresultaat, maar dat is toch nog iets anders als winstdeling. De genoemde plannen horen thuis in de sfeer van de produktiviteitstoerekening; de winst is behalve van de produktiviteit echter van andere factoren afhankelijk.

Delen in de overwinst.

Het begrip overwinst kan ruim maar ook zeer eng worden geïnterpreteerd. De betekenis van deze term staat in genen dele vast. Wij hebben de indruk dat de enge opvatting domineert. Met overwinst duidt men immers veelal aan dat gedeelte van de uitkeerbare winst dat het primaire dividend te boven gaat. Deze omschrijving vinden wij veelvuldig in de statutaire winstbepalingen van ondernemingen. De meeste winstdelingsregelingen voor werknemers hebben deze enge opvatting van overwinst tot basis. Ofschoon een dergelijke regeling beter is dan geen regeling, kunnen wij daarin niet meer zien dan één gemutileerde vorm van winstdeling.

Enkelens beschouwen als overwinst de fiscale winst nadat deze is gecorrigeerd in verband met het bestaande verschil tussen de fiscale en de meer bedrijfseconomisch verantwoorde opvattingen ter zake van de afschrijvingen. Deze opvatting — waarvoor veel valt te zeggen — hangt samen met de voorkeur voor een doelmatig en vrij vast startpunt voor de winstdelingsregelingen. De winst berekend volgens fiscale maatstaven biedt zo'n houvast. De noodzaak van een correctie kunnen wij onderschrijven, voor een zo reëel verschijnsel als prijsstijgingen mag men de ogen niet sluiten. Bedoelde correctie kan verschillende vormen aannemen. Het is bijv. mogelijk de fiscale winst te verminderen met een overeengekomen percentage van het in de eindbalans vermelde eigen kapitaal. In de praktijk zal de op deze wijze gevonden netto-winst vermoedelijk weinig afwijken van de netto-winst berekend volgens verdedigbare bedrijfseconomische normen.

Het werknemersaandeel in de winst.

Ten slotte willen wij de vraag onder ogen zien welk aandeel in de netto-winst de werknemers gezamenlijk toekomt. Helaas bestaan voor de opdeling van de winst over de binnen het ondernemingsverband samenwerkende produktiefactoren geen objectieve regels. Elke verdeelsleutel zal daarom steeds een enigszins arbitrair karakter dragen. Er is voorgesteld om aan elk van de drie factoren leiding, werknemers en kapitaal een derde deel toe te wijzen. Een minder willekeurige en minder statische benadering biedt onzes inziens de volgende methode. Ieder jaar berekent men de verhouding tussen de totale loon- en salarispost en de totale kosten. Deze verhouding geeft bij benadering weer de bijdrage van de factor arbeid aan het winstresultaat. Belopen de loonkosten 40 pCt. van de totale kosten, dan is dus 40 pCt. van de netto-winst toe te schrijven aan de bijdrage van de werknemers en komt hen gezamenlijk ook 40 pCt. van deze winst toe.

In arbeidsintensieve bedrijven zal het aandeel van de werknemers groter zijn dan in kapitaalintensieve bedrijven. Verschuivingen van arbeidsintensieve naar meer kapitaalintensieve produktie leiden tot adequate verschuivingen in het gezamenlijke werknemersaandeel in de winst. Ieder jaar wordt immers opnieuw de loonkostenquote berekend. Aldus beschikken wij over een dynamische maatstaf voor

de winstverdeling in een dynamische economische realiteit.

Het winstbestanddeel dat voor de werknemers is bestemd kan uiteraard niet in zijn geheel worden uitgekeerd. Als richtsnoer zou kunnen gelden dat evenveel kan worden uitgekeerd in contanten of op een geblokkeerde spaarrekening als overeenkomt met het percentage dat de uitkeerbare winst uitmaakt van de totale netto-winst. Het niet-uitkeerbare deel kan worden toegewezen in de vorm van waardepapieren. Voor zover hiervoor de keuze valt op obligaties vindt omzetting plaats van winstreserves in langlopende leningen. Ontvangen de werknemers aandelen in het bedrijf, dan behouden de reserves hun winst karakter. In beide gevallen echter behoeft de financiering van de investeringen niet in het gedrang te komen.

Het aandeel van de individuele werknemer kan op zeer uiteenlopende manieren worden bepaald. Heel eenvoudig is het systeem van de hoofdelijke omslag. Weinig compli-

caties biedt ook het jaarinkomen als verdeelsleutel. Iedere werknemer ontvangt hierbij een even groot percentage van zijn jaarinkomen als het gezamenlijke winstaandeel vormt van de totale loon- en salarispost. Nog andere systemen zijn denkbaar en tal van combinaties. Naarmate de verdeelsleutel wordt verfijnd, nemen echter de technische moeilijkheden toe.

Besluit.

De bestaande begripsverwarring ter zake van winstdeling heeft ons er toe aangezet een poging tot klaarheid te ondernemen. Wij zijn ons ervan bewust daarmee niet alle onduidelijkheden uit de wereld te hebben geholpen. Wij vleien ons evenwel met de hoop door deze bijdrage het belang van een scherpere begripsafbakening te hebben onderstreept. Dit kan de discussie slechts ten goede komen.

Doorn.

Drs. W. H. J. REYNAERTS.

Gevolgen van E.E.G.-landbouwregelingen

Eind 1961 — begin 1962 zag het er met de E.E.G.-landbouwintegratie wel zeer ongunstig uit. Op het gebied van het gemeenschappelijk landbouwbeleid was praktisch nog geen vooruitgang geboekt en verschillende landen bleken niet bereid tot verdere afbraak van de onderlinge handelsbelemmeringen indien niet eerst gestalte zou zijn gegeven aan het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Over de vormgeving en inhoud van dit beleid was men het tot dat moment echter nog steeds niet eens kunnen worden.

Bij de onderhandelingen bleek echter evenzo zeer duidelijk dat het merendeel van de lid-staten een verder achterblijven van de landbouw in het integratieproces niet wenste te aanvaarden en slechts bereid zou zijn naar de tweede etappe van de E.E.G. over te gaan indien de landbouw weer in het spoor zou worden gezet.

Slechts door dit afhankelijk stellen van de overgang naar de tweede etappe van een noodzakelijke vooruitgang op het gebied van de landbouwintegratie en door het prijsgeven van bepaalde belangen is het de E.E.G.-landen eind 1961, in de eerste marathon, gelukt het integratieproces voor de landbouw op gang te houden.

Als eerste stap naar het gemeenschappelijk landbouwbeleid is zo het heffingenstelsel voor granen, varkens, eieren en slachtgevogelte tot stand gekomen en een regeling voor groente en fruit. De invoering van deze stelsels op 30 juli 1962 was een stap vooruit. Het betekende immers de gelijkmaking van de instrumenten van markt- en prijspolitiek die door de betreffende landen voor genoemde produkten zouden worden gehanteerd; het betekende echter nog eenszins de gelijkmaking van de inhoud van de toe te passen instrumenten en het onderlinge handelsverkeer werd door de invoering van deze stelsels weinig vrijer gemaakt. Slechts de voorwaarde voor een harmonieuze afbraak van de onderlinge handelsbelemmeringen en opbouw van het gemeenschappelijk beleid werd met de instelling van het systeem vervuld.

Het heffingensysteem voor granen en veredelingsprodukten, zoals eieren, gevogelte en varkens betekende zeker niet de oplossing voor alle E.E.G.-landbouwintegratiemoeilijkheden. Het belangrijkste element in het

heffingensysteem, nl. het niveau van de graanprijs, bleef ongeregeld, terwijl juist de vrijmaking van het handelsverkeer voor granen en veredelingsprodukten en de verdere toenadering van het beleid afhankelijk werden gesteld van de onderlinge aanpassing van deze graanprijzen.

Wat zijn nu de ervaringen, welke zijn opgedaan gedurende de bijna anderhalf jaar dat de betreffende E.E.G.-regelingen van kracht zijn? Ziet men naar de ontwikkeling van het onderlinge handelsverkeer dan schijnt de conclusie gewettigd, dat de invoering van de regelingen tot nu toe nog niet heeft geleid tot een verruiming van het onderlinge handelsverkeer. Men krijgt de indruk dat genoemde regelingen in het algemeen een zeker zo grote bescherming voor de producenten van de invoerende lid-staten hebben betekend als de voorheen toegepaste nationale invoermaatregelen, terwijl de positie van de producenten in de exporterende lid-staten er verhoudingsgewijs eerder moeilijker dan beter op is geworden.

Grote verstoringen van het handelsverkeer hebben echter niet plaatsgevonden. Wel zijn er zekere verschuivingen te signaleren. Granen werden door de lid-staten van de E.E.G.-landen in meerdere mate ingevoerd uit derde landen; veredelingsprodukten in relatief meerdere mate uit de partnerlanden.

Granen.

De E.E.G.-landen zijn de laatste jaren steeds meer graan uit derde landen gaan invoeren. Volgens berekeningen van de Europese Commissie is deze invoer van 1958 tot 1962 met liefst 60 pCt. gestegen. Ook in het afgelopen anderhalf jaar is deze invoer weer aanzienlijk toegenomen. Opvallend is hierbij evenwel dat de graanexport van Frankrijk naar zijn partners, ondanks de preferentiële positie welke in het heffingenstelsel door het forfaitair bedrag aan de Franse producent is gegeven, niet is toe- maar afgenomen. De andere E.E.G.-landen zijn hun behoefte aan granen in toenemende mate in derde landen gaan dekken. Dit terwijl Frankrijk toch bepaalde hoeveelheden zachte tarwe en gerst in de afgelopen periode beschikbaar had en deze voor tarwe heeft moeten exporteren naar derde landen, bijv.

China. Het heffingsstelsel heeft dus voor Frankrijk niet de verwachte verruiming van het onderlinge handelsverkeer gebracht. Het effect schijnt eerder negatief dan positief.

Varkens.

Voor de sector varkens valt het moeilijk bepaalde conclusies te trekken. Enerzijds omdat het heffingsstelsel in eerste instantie alleen van toepassing is geweest op het handelsverkeer in hele varkens, anderzijds omdat door de cyclische ontwikkeling van de varkensproductie er in alle E.E.G.-landen juist in de afgelopen periode een toenemend tekort aan varkensvlees is ontstaan.

Door het geringe aanbod en de als gevolg hiervan hoge prijzen heeft tot nu toe geen enkel land een beroep op de interne sluisprijs¹⁾ gedaan. Het tegenovergestelde was juist het geval: bepaalde landen hebben door het tekort aan varkensvlees de normale heffing t.o.v. derde landen zelfs tijdelijk drastisch verlaagd om op deze wijze de invoer extra te verruimen.

Door de afschaffing van alle contingenteringen is er voor de producent zeker een gunstige invloed van het heffingsstelsel uitgegaan. Het is echter niet uitgesloten dat in de komende jaren moeilijkheden zullen ontstaan vanwege de interne sluisprijs. Het nu gelijktijdig in alle E.E.G.-landen optreden van een periode met zeer gunstige prijzen zal immers mogelijk in alle landen een uitbreiding van de productie uitlokken, waarvan de topaanvoer evenzo in al deze landen ongeveer gelijktijdig zal plaatsvinden. In een dergelijke situatie zullen importerende landen zich op de sluisprijs kunnen beroepen en verwacht mag worden dat, zonder de nodige voorzieningen, de markt in exporterende landen als Nederland in zo'n situatie ernstig verstoord zal kunnen worden.

Eieren.

Binnen de E.E.G. zijn in feite nog twee landen met een invoerbehoefte voor eieren, nl. Duitsland en Italië. Met name de Duitse markt, verreweg de grootste, is voor Nederland van belang. De laatste jaren ging meer dan 80 pCt. van onze export naar deze markt en Nederland verzorgt dan ook bijna 60 pCt. van de totale Duitse invoerbehoefte. Sinds 1960 is de Duitse invoer echter dalende:

1960 - 4,7 mrd. stuks
1961 - 4,5 mrd. stuks
1962 - 3,9 mrd. stuks

Na de inwerkingtreding van het heffingsstelsel heeft deze tendentie zich verscherpt voortgezet. Bij vergelijking van de invoerperioden januari/september 1962 - januari/september 1963 blijkt dat de Duitse invoer met 30 pCt. is verminderd. Een daling die gedeeltelijk verklaard kan worden uit de speculatieve invoer juist vóór 30 juli 1962 maar waarvoor als voornaamste oorzaak toch wel moet worden aangewezen de enorm snelle uitbreiding van de productie in Duitsland. De Nederlandse export naar Duitsland is ook reeds merkbaar (ca. 25 tot 30 pCt.) teruggelopen. Verwacht mag worden, dat de Duitse invoer in 1963 reeds beneden de 3 mrd. zal hebben gelegen. Voor de Neder-

¹⁾ Een sluisprijs is een soort minimuminvoerprijs. Indien aangeboden wordt beneden deze minimumprijs dan wordt een aanvullende invoerheffing opgelegd ter grootte van het niveauverschil tussen de betreffende sluisprijs en aanbiedingsprijs.

landse pluimveehouderij een bedenkelijke ontwikkeling, temeer daar ook de Italiaanse invoerbehoefte een dalings-tendentie te zien geeft.

Duidelijk blijkt echter dat de concurrentiepositie van de producenten in de invoerende lid-staten sinds het inwerking-treden van het heffingsstelsel aanzienlijk is versterkt. Terwijl in de afgelopen periode Nederland zijn productie vanwege de in 1962 ongunstige prijsontwikkeling zag inkrimpen, is de productie in Duitsland en Italië — ondanks het feit dat bij het heffingsstelsel de markten onderling nauw met elkaar zijn verbonden en lage prijzen in het ene land toch doorwerken in de andere landen — aanzienlijk gestegen. Deels kan deze vreemde ontwikkeling worden verklaard uit een verhoudingsgewijs te hoog niveau van de heffingen, maar de voornaamste oorzaak zal evenwel gezocht moeten worden in het niet afschaffen door de invoer-landen van de verplichte stempeling voor ingevoerde eieren en in de steun welke de producenten in deze landen in het kader van het structuurbeleid ontvangen.

Door de stempelplicht te handhaven ontvangt de Duitse producent, boven de reeds door de werking van het heffingsstelsel hogere marktprijs, zeker nog eens 3 Pf. per ei meer dan zijn Nederlandse collega. De Italiaanse producent mogelijk zelfs 5 Pf. meer. Alhoewel ook vóór 31 juli 1962 deze stempelplicht bestond, mag toch niet worden geconcludeerd dat er in feite niets veranderd is. Met de inwerkingtreding van het heffingsstelsel hebben er nl. wezenlijke veranderingen plaatsgevonden. De Duitse producent stond voorheen voor de keuze: of de eieren te leveren via een zgn. Sammelstelle, waarbij de eieren gestempeld werden en men 3 Pf. toeslag per ei uit de schatkist ontving of deze ongestempeld te verkopen, waarbij men een hogere prijs van de consument kon verkrijgen. Aangezien meer dan de helft van de Duitse eierproductie niet werd ingeleverd kan worden aangenomen dat de betreffende producenten voor de ongestempelde eieren zeker 3 Pf. per stuk meer ontvingen. De consument heeft kennelijk een sterke voorkeur voor het ongestempelde ei.

Met het inwerkingtreden van het heffingsstelsel is nu de bovengenoemde keuzemogelijkheid voor de Duitse producent vervallen. Niet echter de hogere waardering door de consument van het ongestempelde ei en door de handhaving van de verplichte stempeling voor de invoer is het ingevoerde ei dus in een bijzonder nadelige positie gebracht.

Op het gebied van de structuurverbetering wordt in de invoerende lid-staten belangrijk meer gedaan dan in ons land. Zo wordt er in Duitsland voor de investerings-bedragen voor de pluimvee door de overheid somtijds van het totale bedrag 30 pCt. à fonds perdu, 30 pCt. rentevrij met voor het resterend gedeelte nog een belangrijke rente-subsidie verleend. Ook dit soort maatregelen blijkt van grote invloed op de onderlinge concurrentieverhoudingen.

Beleg modern
beleg in
InterUnie
N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie“, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

Nog andere factoren, die op voor Nederland onredelijke wijze de concurrentieverhouding hebben beïnvloed, zouden kunnen worden genoemd, zoals de door Duitsland op de invoer toegepaste „Umsatzausgleichsteuer“, de door Frankrijk toegepaste seizoendifferentiatie in de heffing en het gebrekkig functioneren van het sluisprijsstelsel t.o.v. derde landen.

Duidelijk is dat het heffingstelsel voor de sector eieren voor Nederland niet bevredigend heeft gewerkt. De invoering van het stelsel heeft — mogelijk door factoren welke min of meer buiten het stelsel zelf liggen — niet geleid tot redelijke concurrentieverhoudingen.

Slachtgevogelte.

Slachtgevogelte is een produkt waarvan de consumptie in Europa nog steeds stijgende is. In feite ontwikkelt zich de gebraden kip (nu als kuiken) van luxe voedingsmiddel naar meer normaal volksvoedsel. Deze verandering in de consumptiegevoorte vormt een belangrijk positief element in de ontwikkeling van het handelsverkeer, zonder hetwelk er waarschijnlijk reeds lang grote afzetmoeilijkheden waren geweest.

Binnen het E.E.G.-gebied is het vooral Duitsland dat nog een aanzienlijke invoerbehoefte heeft, terwijl ook Italië ieder jaar nog een bepaalde hoeveelheid importeert. Ook bij gevogelte zien wij echter een sterke stijging van de produktie, nu zowel in de importerende als in de exporterende landen. Met name in Duitsland is de produktstijging aanzienlijk en groter dan de toename van de consumptie. De invloed hiervan op het handelsverkeer wordt steeds duidelijker merkbaar. In het afgelopen jaar echter daalde de Duitse invoer wel zeer sterk. De Duitse invoer was dit jaar bijna 30 pCt. minder.

Deze extra grote daling moet echter voornamelijk worden toegeschreven aan de grote speculatieve invoer in juni/juli 1962 en is dus minder verontrustend. De invoerdaling is vooral ten koste gegaan van de Amerikaanse leveranties. Leverden de Verenigde Staten in de periode januari/augustus 1962 64.000 ton gevogelte aan Duitsland, in de overeenkomstige periode van 1963 was dit slechts 16.500 ton. Nederland maar ook Denemarken konden in deze perioden echter ongeveer evenveel naar Duitsland exporteren.

Italië met een relatief reeds geringe maar ook nog dalende invoerbehoefte voorzag zich vooral door invoer uit Oosteuropese landen; alhoewel Nederland in de afgelopen periode iets meer aan levend slachtgevogelte naar Italië kon exporteren.

Door het in alle landen, ook die van de E.E.G., relatief lage prijsniveau en de zowel in Duitsland als in Italië afnemende invoerbehoefte heeft de externe sluisprijs een belangrijke betekenis gekregen in de ontwikkeling van het handelsverkeer voor slachtgevogelte. Invoer uit derde landen beneden deze prijs zou niet mogelijk dienen te zijn en het zal duidelijk zijn dat in de genoemde situatie van lage E.E.G.-prijzen en afnemende invoerbehoefte de onderlinge preferentie sterker tot uiting moest komen. Herhaalde malen is in de afgelopen periode door de E.E.G. in verband met toepassing van de sluisprijs dan ook een extra heffing gelegd op de invoer uit derde landen.

Toch heeft dit systeem, ook voor de Europese producent, niet steeds op bevredigende wijze gewerkt. De toepassing door de lid-staten laat nogal eens te wensen over en de hantering van het instrument is over het algemeen te weinig dynamisch. Iets meer bevoegdheden voor Brussel zou hier zeker een verbetering kunnen betekenen. Van de zijde van

derde landen, met name de Verenigde Staten, is veel kritiek uitgeoefend op het systeem en op het niveau van de sluisprijs.

De sluisprijs is dan ook het moeilijkste en meest tere punt van het heffingstelsel en een andere oplossing zou gewenst zijn! Op dit ogenblik echter schijnt de externe sluisprijs voor de E.E.G. het enig mogelijke middel, zich te beschermen tegen invoer tegen abnormaal lage prijzen. Ook dient niet uit het oog te worden verloren dat in het kader van de E.E.G.-verordeningen wat betreft het onderlinge handelsverkeer in principe alle vormen van export-restituties (derde landen restitutiemethode buiten beschouwing gelaten) anders dan uit hoofde van een relatief hoger voergraanprijspeil uitgesloten zijn en Nederland bij export naar bijv. Duitsland — gezien het daar veel hogere voergraanprijspeil — op geen enkele wijze zijn export mag ondersteunen door bijv. als vroeger de verlening van export-restituties; iets dat derde landen wel kunnen! De E.E.G.-landen zijn gebonden aan de E.E.G.-bepalingen, derde landen evenwel niet!

Welk een moeilijk handelspolitiek instrument de sluisprijs ook is, zolang er internationaal geen goede afspraken bestaan t.o.v. het voor slachtgevogelte nationaal te voeren beleid, zal toepassing ervan voor de E.E.G. dus wel onvermijdelijk blijven.

Bij bovengenoemde export-restituties voor het onderlinge handelsverkeer doet zich nog de moeilijkheid voor van de zgn. derde landen restituties. Een lid-staat mag bij toepassing van deze methode bij export naar een andere lid-staat een veel hogere restitutie verlenen dan overeenkomt met de voergraanprijsverschillen. Frankrijk past op dit ogenblik — zij het in ietwat gematigde vorm — deze methode toe en de concurrentieverhoudingen tussen de Franse producenten en die van de andere lid-staten worden hierdoor ernstig ten nadele van de laatsten scheefgetrokken. Door de speciaal bijzonder hoge invoerheffingen welke Frankrijk mag toepassen en deze extra hoge export-restitutie speelt het Franse marktgebeuren zich in feite volkomen buiten dat van de andere lid-staten om af. Dit is bepaald onredelijk en een spoedige afschaffing van de derde landen restitutiemethode is daarom wenselijk.

Alhoewel zich in het onderlinge handelsverkeer voor slachtgevogelte verhoudingsgewijs weinig moeilijkheden hebben voorgedaan kan toch niet worden gesteld dat het systeem perfect heeft gefunctioneerd. Verbeteringen van het systeem blijken noodzakelijk!

Groente en fruit.

Met de stijging van de welvaart is de vraag naar groente en fruit regelmatig toegenomen. Een stijging welke niet zonder invloed is gebleven op de ontwikkeling van het handelsverkeer binnen de E.E.G. Ondanks de uitbreiding van de produktie in bijna alle landen is de Nederlandse export van groente en fruit met name naar Duitsland de laatste jaren aanzienlijk toegenomen. De invoering van het E.E.G.-reglement voor handelsverkeer op 30 juli 1962 heeft hierin weinig verandering gebracht. Zowel het onderlinge handelsverkeer als het handelsverkeer met derde landen had voor de onder de verordening vallende produkten een vrij normaal verloop. Als bijzonderheid zou hoogstens kunnen worden opgemerkt dat met name bij de Franse markt de invoerbelemmering aanzienlijk minder zijn geworden. Gelijkertijd met de aanvaarding van het produkt-reglement — dat zijn toepassingsmodaliteiten vindt in een normalisatie van kwaliteitsindelingen — is echter de beschikking inzake toepassing van minimumprijzen door de

Raad van de E.E.G.-Ministers vastgesteld. Deze minimumprijnsbeschikking is in de afgelopen periode wel van nadelige invloed geweest op de ontwikkeling van het handelsverkeer. Op basis van deze beschikking mogen invoerlanden voor produkten die nog niet onder het gemeenschappelijk reglement vallen — dat zijn alle waarvan de normalisatie van kwaliteitsindeling nog niet gereed is — en voor bepaalde kwaliteitscategorieën van de produkten die er al wel onder vallen, de invoer tijdelijk schorsen of verminderen indien het binnenlands prijsniveau zich beneden een zeker minimum beweegt.

Voor de vaststelling van het niveau van de minimumprijzen is o.a. als een van de criteria de kostprijs aanvaard. Dit is niet alleen voor de huidige maar ook voor de toekomstige ontwikkeling van het handelsverkeer een gevaarlijke zaak omdat bij het geleidelijk vervallen van de toepassingsmogelijkheden van de minimumprijnsbeschikking toch nog altijd de zgn. vrijwaringsclausule van het produktreglement van kracht blijft en de invoerende lid-staten bij de toepassing hiervan waarschijnlijk maar al te gaarne van dezelfde criteria zullen uitgaan.

De nadelige gevolgen van deze minimumprijnsbeschikking

heeft Nederland tijdelijk ondervonden met betrekking tot zijn export van komkommers en augurken naar Duitsland. In het algemeen bleven ook hier de moeilijkheden echter beperkt.

Conclusie.

De invoering van de gemeenschappelijke regelingen voor granen, varkens, eieren, slachtgevoegelde en groente en fruit is een belangrijke stap geweest voor de eenwording van de markten voor deze produkten. Een onontbeerlijke voorwaarde voor de vrijmaking van het onderlinge handelsverkeer, nl. een zekere harmonisatie van het beleid van de lid-staten, werd hiermede immers vervuld. Het effect van de regelingen t.a.v. de verruiming van het handelsverkeer is evenwel tot nu toe onbevredigend gebleven. Alhoewel verwacht mag worden dat dit effect in de komende jaren automatisch groter zal kunnen worden moet het daarom voor een redelijke ontwikkeling van zowel het onderlinge handelsverkeer als van het handelsverkeer met derde landen noodzakelijk worden geacht dat de bestaande verordeningen op bepaalde punten worden aangevuld en verbeterd.

Voorburg.

Drs. P. J. JORNA.

Exportkredietfinancierings- en exportkredietverzekeringsbeleid in Nederland

Doordat de handelsbanken hier te lande na de oorlog nog niet voldoende waren ingesteld op het financieren van, met de export verband houdende, lange krediettermijnen ¹⁾ — tot vijf jaar na levering der goederen — werd in 1951 een door de toenmalige Herstelbank en een zevental grote Nederlandse banken gefinancierde gespecialiseerde instelling opgericht, de N.V. Export-Financiering-Maatschappij. Sedertdien echter zijn de handelsbanken zich in toenemende mate gaan instellen op de eisen welke de exportfinanciering stelt, met als gevolg dat de taak van de E.F.M. door hen voor een belangrijk deel is overgenomen.

Momenteel beschikt ons land voor het financieren van de export over een in de praktijk alleszins op bevredigende wijze functionerend apparaat. Behalve op de handelsbanken, die zich in toenemende mate bereid tonen tot het verstrekken van middellang krediet, kan in dit verband worden gewezen op de activiteiten van de E.F.M. en, voor zover de financiering betrekking heeft op de bouw van schepen voor buitenlandse rekening, op het werk van de scheepshypotheekbanken. Het aantrekken van middelen door deze financiële instellingen geschiedt — evenals het ter beschikking stellen van gelden — op zuiver commerciële basis.

De overheid is bij de exportfinanciering slechts in zoverre betrokken, dat in gevallen waarin door exporteurs leverancierskredieten worden verleend voor een perio-

de langer dan vijf jaar, of op termijnen die ongebruikelijk zijn er door de exporteur toestemming tot kredietverlening moet worden gevraagd aan een ambtelijke commissie, de zgn. Commissie voor Import- en Exportkredieten. Deze toestemming wordt overigens in de praktijk vrijwel steeds verleend.

Bereidheid tot het financieren van exportkredieten bestaat evenwel in het algemeen slechts dan, indien er een mogelijkheid bestaat deze kredieten te verzekeren ²⁾. Aan leveringen op krediet is immers steeds het risico verbonden dat betaling der overeengekomen koopsom niet, of niet ten volle plaats heeft. Dit kan het gevolg zijn van het normale commerciële risico dat de koper niet in staat is tot betaling als gevolg van faillissement, tijdelijke of langdurige illiquiditeit e.d. Doch ook wanneer de kredietwaardigheid van de koper niets te wensen overlaat zijn er, in het bijzonder met betrekking tot internationale transacties op krediet, nog tal van risico's — de zgn. politieke risico's — die tot non-betaling kunnen leiden, t.w. (burger)-oorlog, betalings- of transfervboden, afkondigingen van moratoria e.d. Door middel van de exportkredietverzekering nu kunnen de exporteurs zich voor een belangrijk deel tegen deze risico's dekken.

Het kredietverzekeringsbedrijf wordt hier te lande uitgeoefend door de — in 1925 opgerichte — Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij N.V. te Amsterdam. Gedurende de economische depressie der jaren dertig waren aan het verlenen van exportkredieten bijzonder grote risico's verbonden, niet alleen door de toegenomen kans op insolventie van de buitenlandse debiteur, doch óók door het gestegen risico dat buitenlandse overheden zouden overgaan tot het treffen van maatregelen welke tot non-betaling zouden kunnen leiden. Om onze export hierdoor niet al te zeer in gevaar te brengen heeft de Minister van Financiën in

¹⁾ Onder het begrip exportkrediet wordt verstaan: „het aan een buitenlandse afnemer verleende uitstel van betaling voor geleverde goederen of diensten”.

²⁾ De omschrijving van het begrip kredietverzekering zou als volgt kunnen luiden: „een overeenkomst waarbij de verzekeraar zich tegen betaling van een premie tegenover verzekerde verbindt om de vermogensschade te vergoeden die voor laatstvermelde kan voortvloeien uit risico's verbonden aan het verrichten van leveranties op krediet”.

1932 een beschikking uitgevaardigd waarbij aan de N.C.M. de gelegenheid wordt geboden bepaalde risico's bij de Staat te doen her-verzekeren. De N.C.M. maakt hiervan gebruik door politieke risico's en het insolventierisico verbonden aan exporttransacties met een kredietduur van méér dan twee jaar door de Staat te doen overnemen.

In het bijzonder met betrekking tot de export van kapitaalgoederen naar de ontwikkelingslanden — met hun sterk toenemende behoefte aan produktiemiddelen enerzijds en hun gebrek aan deviezen anderzijds — speelt in de internationale concurrentie de lengte van het krediet dat wordt aangeboden voor de financiering van de te exporteren goederen een belangrijke rol. In verband met het lage niveau van hun deviezeninkomsten, dat een aflossing van ontvangen kredieten in het algemeen slechts in een vertraagd tempo toelaat, zullen deze landen immers bijzonder gevoelig zijn voor de lengte van de hun door buitenlandse exporteurs aangeboden krediettermijnen. Doordat exporteurs meer dan eens bereidheid hebben getoond om, ter voorkoming van verlies van afzetgebied, aan dikwijls excessieve kredietwisen van afnemers in die landen tegemoet te komen, heeft zich een situatie ontwikkeld waarin de resultaten van de internationale concurrentie veelal niet meer worden bepaald door normale concurrentiefactoren als prijs, kwaliteit en levertijd der aangeboden goederen, doch door de lengte der ál of niet met overheidssteun aangeboden krediettermijnen.

Door de internationale organisatie der exportkredietverzekeringsinstellingen, de in 1933 opgerichte „Berner Unie”, is getracht paal en perk te stellen aan het hieraan inherente gevaar van concurrentievervalsing als gevolg van verschillen in van overheidswege aan exporteurs geboden faciliteiten en aan de primair voor de ontwikkelingslanden zelf ongewenste gevolgen van een ongebreidelde kredietrace. Zo werd in 1956 in Berner Unie-verband overeengekomen dat voor zware kapitaalgoederen, t.w. fabrieksinstallaties, schepen, spoorwagematerieel e.d. in het algemeen géén langere leverancierskredieten in dekking zullen worden aanvaard dan met een uiterste looptijd van vijf jaar ná levering.

Bleef het overschrijden van deze vijfjaarslimiet tot het einde van 1959 beperkt tot een enkel uitzonderingsgeval, sedertdien is het aantal afwijkingen sterk toegenomen. Dit is een gevolg van het feit dat de Westelijke landen zich de laatste jaren steeds meer gedrongen voelen tot het verlenen van bilaterale hulp aan minder ontwikkelde landen, waarbij in toenemende mate wordt overgegaan tot het verstrekken van kredieten voor perioden langer dan vijf jaar. Zijn zij hiertoe in staat gesteld door steun van hun overheid, dan hebben — ook in ons land — overeenkomstig de Berner Unie-regeling, de exportkredietverzekeringsinstellingen het recht hun exporteurs de aanbieding van kredieten met gelijke looptijd mogelijk te maken („matching”-beginsel).

De uit de doorbreking der Berner Unie-regels voortvloeiende gevaren van concurrentievervalsing en ongebreidelde wedijver met betrekking tot krediettermijnen kunnen slechts op doeltreffende wijze worden bezworen indien de regeringen bereid zijn hun exportkredietfinancierings- en -verzekeringsbeleid niet langer uitsluitend naar eigen inzichten te bepalen, doch dit te onderwerpen aan een systeem van internationale coördinatie. Van het zich op bedrijfsniveau afspelend over-

leg der Berner Unie, waardoor de regeringen der resp. landen formeel niet gebonden worden, kon in dit opzicht geen doeltreffende oplossing worden verwacht. Het is dan ook bijzonder verheugend dat enkele jaren geleden in het kader van de Europese Economische Gemeenschap op overheidsniveau een eerste stap op de weg naar een oplossing werd gezet door instelling van een zgn. coördinatiegroep, welke tot taak heeft het beleid van de regeringen der zes E.E.G.-landen met betrekking tot o.m. de kredietverzekering en de verlening van financieringskredieten te coördineren.

Deze groep heeft een consultatieprocedure ontwikkeld, krachtens welke de lid-staten verplicht zijn om, vóórdat een dekkingstoezegging wordt gedaan ter zake van een van de normen der Berner Unie afwijkend exportkrediet hun medeleden te consulteren. Na kennisname van het standpunt der overige leden, neemt het lid dat de procedure inleidde zelfstandig zijn beslissing, m.a.w. er bestaat géén recht van veto. De consultatieprocedure heeft het voordeel dat de kredietverzekeraars in de E.E.G.-landen de mogelijkheid hebben hun exporteurs voor dezelfde projecten dezelfde faciliteiten te bieden en kan daardoor in belangrijke mate bijdragen tot verwezenlijking van het beginsel „gelijke faciliteiten voor exporteurs in verschillende landen”.

Verder kan zij ertoe leiden dat, aan de hand van concrete beslissingen, zich een praktijk zal ontwikkelen waaruit duidelijk blijkt voor welke transacties krediettermijnen van langer dan vijf jaar aanvaardbaar worden geacht. Als gevolg van het feit dat de procedure nog slechts gedurende relatief korte tijd wordt toegepast hebben zich echter nog geen duidelijke tendenties op dit stuk geopenbaard.

In het kader van het overleg in de Europese Economische Gemeenschap werd voorts ook reeds enig resultaat geboekt op het gebied van de harmonisering van de voorwaarden waarop in de diverse landen exportkredieten worden verzekerd. Zo werd o.m. overeenstemming bereikt over een gemeenschappelijk premietarief voor transacties met overheidsdebiteuren. Ook op dit terrein werd derhalve een — zij het bescheiden — eerste stap gezet op de weg naar de verwezenlijking van het principe „gelijke faciliteiten voor exporteurs in verschillende landen”.

Naast de hiervoor reeds vermelde toepassing van het „matching”-principe bestaat hier te lande nog een geval, waarin de mogelijkheid van acceptatie in herverzekering van exportkredieten met een langere looptijd dan vijf jaar, ná voorafgaande E.E.G.-consultatie, niet a priori is uitgesloten. Een jaar geleden werd namelijk door de regering een uitzondering op de vijfjaarslimiet der Berner Unie gemaakt voor het in herverzekering nemen van particuliere financieringskredieten met een maximale looptijd van 10 jaar, die worden verstrekt om de uitvoering door Nederlandse ondernemingen mogelijk te maken van projecten welke deel uitmaken van een plan dat aanvaard is door een onder auspiciën van de Wereldbank gevormd financieel consortium voor hulp aan onderontwikkelde gebieden.

Ook in ruimer verband, nl. in dat der te Parijs gevestigde Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, werd een eerste stap gezet op de weg naar een coördinering van het exportfinancierings- en -verzekeringsbeleid der aangesloten landen, zij het dat deze stap van aanmerkelijk bescheidener allure is dan die welke door de landen der E.E.G. werd onderno-

men. De ontwikkeling te deze zaak verkeert momenteel nog in een zodanig primair stadium dat het weinig zin heeft in het kader van deze beschouwing op de concrete aspecten daarvan nader in te gaan. Volstaan zij hier met de constatering dat zich derhalve ook in het ruimere kader der in de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling verenigde landen de eerste hoopvolle tekenen manifesteren van een beginnend integratieproces met betrekking tot het exportkredietfinancierings- en -verzekeringsbeleid van die landen.

Delft.

Dr. C. J. VAN DER HEYDEN.

GELD EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De geldmarkt heeft in het afgelopen jaar een beeld te zien gegeven dat in grote trekken overeenkwam met wat ook vorige jaren hadden opgeleverd. Perioden van ruimte en krapte wisselden elkaar af, waarbij de overgang van de ene naar de andere situatie zich vaak in een kort tijdsbestek voltrok. In het rentebelooft, met name van de interesse voor daggeldleningen, weerspiegelt zich sedert april 1963 de gang van zaken duidelijker dan weleer, hetgeen verband houdt met een gewijzigd beleid van de commissie tot vaststelling van deze rente. Ook in het afgelopen jaar heeft De Nederlandsche Bank herhaaldelijk geïnterveneerd met het doel het marktverloop zo ordelijk mogelijk te houden en daarnaast vooral de banken te weerhouden in tijden van krapte haar buitenlandse uitzettingen te repareren.

In deze opzet slaagt de Bank echter nimmer geheel. De methoden, die daarbij werden gebruikt, waren ook nu weer de openmarkt-politiek, deze in de vorm van stallings-transacties, en de kasreservepolitiek. Deze laatste heeft ertoe geleid, dat het kasreservepercentage, dat in het begin van het jaar op 5 was gebracht, tot nihil is gedaald. Bij de drie verlagingen, die hebben plaats gevonden, volgden niet zoals vroeger veelal het geval was, verhogingen tot het oude peil. Het is mogelijk, dat hiermede tevens een ander meer principieel oogmerk werd nagestreefd, nl. de versterking van de liquiditeitspositie van de banken, die de laatste jaren steeds sterker worden geconfronteerd met het draineringseffect van de zich structureel uitbreidende bankpapiercirculatie.

Behalve De Nederlandsche Bank is ook de Staat er op uit de markt te egaliseren. Evenals in 1962 heeft ook in 1963 de Minister van Financiën schatkistpapier uitgegeven, waarvan de aflossingstijdstippen in het najaar vielen, de periode dat de Schatkist zeer grote belastingbedragen int. In 1963 echter is de invloed hiervan overspoeld door een omvangrijke binnenstroming van valuta, in verband met revaluatiegeruchten. De periode van najaarskrapte ontbrak dan ook dit jaar. Een wetsontwerp tot egalisatie van de rijksuitkeringen aan de gemeenten werd ingediend.

De monetaire politiek was een groot deel van het jaar neutraal. Begin januari werd de kredietrestrictieregeling opgeschort en het disconto op het oude peil teruggebracht. Als gevolg van een sterke toeneming in de kredietverlening aan de private sector en de aanstaande loon- en prijsverhogingen, die de kredietverstrekking sterk zullen stimuleren, is in september, met wijziging van de basis en een andere regeling voor de lange kredieten, de restrictie wederom in werking getreden. Tot nu toe is deze niet effectief.

Kapitaalmarkt.

De beurs heeft zich in 1963 zonder schokken van betekenis ontwikkeld. De koersen in Wallstreet waren het gehele jaar opwaarts gericht. In Amsterdam bleef de ontwikkeling hierbij ten achter, waarvan de oorzaken in de binnenlandse ontwikkeling moeten worden gezocht. De grote spanningen deden de groei van het bedrijfsleven vertragen, terwijl in sommige branches de vooruitzichten zelfs minder rooskleurig leken. Over het gehele jaar overheerste echter de koersstijging. Het algemeen gemiddelde stond eind 1963 ca. 13 pCt. boven het peil van ultimo 1962. De internationale concerns brachten het tot een stijging van 17 pCt., de lokale industriële aandelen tot niet meer dan 6 pCt. Bankaandelen moesten in tegenstelling tot de algemene tendentie ca. 10 pCt. prijsgeven.

De totale emissie-activiteit heeft in 1963 vrijwel op hetzelfde peil gelegen als in 1962. Belangrijke verschuivingen hebben zich echter voltrokken. De overheid nam ruim driemaal zoveel uit de markt (nl. f. 1.026 mln. t.o.v. f. 303 mln.), de Bank voor Nederlandsche Gemeenten deed ook een groter beroep (f. 498 mln. t.o.v. f. 292 mln.), het buitenland zakte tot vrijwel nihil en ook de private sector lag een stuk lager (f. 139 mln. t.o.v. f. 831 mln.). Dit laatste lag grotendeels aan de Philips-emissie van 1962.

Recente gegevens over de onderhandse markten zijn niet beschikbaar, doch de berichten wijzen op een grote levendigheid.

Gedurende een groot deel van het jaar toonde de rente nauwelijks beweging. Al die tijd bedroeg het rendement van langlopende staatsleningen $4\frac{1}{4}$ pCt. Van midden september af zette een zeer geleidelijke stijging in, die de rente op $4\frac{3}{4}$ pCt. bracht. Een verschuiving in de vraag- en aanbodverhouding waar een trager vloeien van de besparingen, een stijgende liquiditeitsvoorkeur en wellicht ook een geringere kapitaalimport aan ten grondslag lagen, heeft deze hogere rente doen ontstaan. Het huidige peil is ongeveer gelijk aan het gemiddelde van het topjaar 1957. De laatste weken is een verdere stijging achterwege gebleven.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	28 dec. 1962	H. & L. 1963	20 dec. 1963	27 dec. 1963
Algemeen	345	401 — 346	387	390
Intern. concerns	464	560 — 463	542	545
Industrie	319	359 — 321	338	340
Scheepvaart	134	164 — 135	151	153
Banken	257	261 — 229	230	233
Handel enz.	150	164 — 150	163	164

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 157	f. 176,10	f. 177,20
Philips G.B.	f. 139	f. 147,30	f. 147,80
Unilever	f. 138,40	f. 138,40	f. 138
A.K.U.	401 $\frac{1}{2}$	515	519
Hoogovens, n.r.c.	558	547 $\frac{1}{2}$	560
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	723	775	775
Zwanenberg-Organon	909 $\frac{1}{4}$	890	898
Van Gelder Zn	244	215 $\frac{1}{2}$	219 $\frac{1}{2}$
Amsterdamsche Bank	390	360	365 $\frac{1}{2}$
Robeco	f. 208	f. 226	f. 226

New York.

Dow Jones Industrials	652	762	763
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	4,24	4,77	4,74
Aand.: internationalen a)	3,20	3,15	.
lokale a)	3,86	3,66	.
Disconto driemaands schatkistpapier	2	2-2 $\frac{1}{8}$	2-2 $\frac{1}{8}$

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

RECENTE PUBLIKATIES

G. Maynard: *Economic development and the price level*. Macmillan and Co. Ltd., London 1962, 295 blz., 45 sh. net.

Economische groei staat bekend als een goede zaak. Over de groei van het prijzniveau is de vreugde minder groot. Er wordt wel naar voren gebracht dat een stijgend prijzniveau nuttig is voor economische groei. Keynes wees op het stimulerend effect voor ondernemers in hun verwachtingen; de historische ervaring levert voorbeelden van een samengaan van economische groei en stijgende prijzen. Gelukkig zijn er evenwel ook die van economische groei zonder een stijgend prijzniveau. De relatie tussen economische groei en prijzniveau is dan ook gecompliceerd.

G. Maynards boek is een bijdrage tot een adequater inzicht in een vraagstuk, dat tot de meest urgente kan worden gerekend. Een aantrekkelijk aspect is dat het boek zowel een theoretische analyse als een behandeling van de feitelijke ontwikkeling in een aantal landen bevat.

De theoretische analyse behandelt de problematiek in de stadia van een „backward economy”, van een „advanced economy” en van een „institutional economy”. De belichting van de historische ontwikkeling in een aantal landen omvat:

de Verenigde Staten: cyclical and secular price movements, 1870-1948; the upturn in the secular price level in 1895; the inter-war years; the post-war years, 1948-1958;

Groot-Brittannië: Professor Hamiltons thesis concerning the sixteenth and seventeenth century; prices and growth in the nineteenth century; the inter-war years; the postwar years, 1946-1958;

Japan en de U.S.S.R.;

Latijns Amerika: een algemeen overzicht; Argentinië en Chili.

De auteur concludeert o.m. dat het beloop van het prijzniveau in belangrijke mate wordt geconditioneerd door de groeiverhouding van landbouw en industrie. Een evenwichtige groeiverhouding tussen deze twee sectoren is vooral belangrijk voor de onderontwikkelde landen (gevaar van stijgende prijzen van levensmiddelen). Enkele secundaire prijsbewegingen kunnen worden verklaard door de

veranderende vraag- en aanbodverhouding van agrarische en primaire produkten.

Actueel voor de „rijke” landen is de beschouwing van de „full employment institutional economy”. Hij wijst erop dat regulering van de geaggregeerde vraag slechts één aspect is. In een dynamische economie leiden ook veranderingen in de vraagstructuur en een afwijkende groeivoet in de verschillende sectoren tot prijsveranderingen met een tendens naar een seculaire stijging van het prijzniveau in een klimaat, dat ongunstig is voor prijsdalingen. Zo'n klimaat zou samenhangen met het verdringen van prijsconcurrentie en de grotere invloed van vakverenigingen en overheid.

Voor hen die de moed hebben opgegeven dat prijzeninflatie tot staan kan worden gebracht, kan de volgende uitspraak van de auteur wellicht enige troost geven: „But it must be emphasized that government concern with price stability is as new in the history of the democratic industrial countries as is concern with full employment”. Opmerkelijk voor Nederlandse lezers is Maynards advies: „it might

*Mars Chocoladefabriek - N.V., een
vooraanstaand internationaal bedrijf
in de zoetwarenindustrie zoekt een:*

MARKET RESEARCH OFFICER

Zijn taak zal bestaan uit het richting geven aan en het bundelen van onze activiteiten op het gebied van marktonderzoek in alle E.E.G.-landen. De positie vergt een zeer grote mate van zelfstandigheid bij de opzet en uitvoering van de projecten.

Goede kennis van Frans, Duits en Engels is een vereiste daar o.a. met buitenlandse bureaus wordt gewerkt. De functie brengt met zich mee dat regelmatig moet worden gereisd.

Kandidaten moeten een liefst zo ruim mogelijke praktijkervaring bezitten, leeftijd 28-38 jaar, terwijl een universitaire opleiding dan wel gelijkwaardige ervaringskennis noodzakelijk is.

Het aanvangssalaris zal afhankelijk van ervaring en kennis en in overeenstemming met de hoge eisen worden vastgesteld.

Degenen die aan genoemde voorwaarden voldoen en door de uitdaging, welke deze positie inhoudt, worden aangetrokken, kunnen zich schriftelijk richten tot: Personnel Manager, Mars Chocoladefabriek N.V., Taylorweg 5, Veghel.

be an advantage for government not to admit that prices must sometimes rise — or to forecast that they will rise in specific economic circumstances — for the best way to keep inflation „creeping” or moderate, is to remove expectation that it will continue”. Andere maatregelen die hij de overheid in overweging geeft is het bevorderen van de prijzenconcurrentie in de industrie, o.m. door een belasting ter verhoging van advertentiekosten; minder onaantrekkelijk voor tijdschrift- en andere exploitanten is het voorstel van lagere belastingen als beloning voor lagere prijzen. Ook Maynard kan slechts concluderen dat politieke beslissingen een compromis impliceren van de vele economische desiderata, zoals snelle groei, volledige werkgelegenheid, prijsstabiliteit enz. Zijn boek kan desalniettemin helpen het zich voortbewegen in de huidige Nederlandse „mist” enigszins te „verlichten”.

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij de economische directie der gemeenteziekenhuizen kan binnenkort een

bedrijfseconoom

worden geplaatst, die zal worden belast met het zelfstandig verrichten van organisatieonderzoeken in de diverse sectoren der gemeenteziekenhuizen.

Voor deze functie, welke een grote mate van tact vereist in de omgang met velerlei functionarissen, gaan de gedachten uit naar een jong economisch doctorandus of een middelbaar gevormd bedrijfseconoom met ervaring in organisatie werkzaamheden.

Benoeming zal plaatsvinden - afhankelijk van opleiding en ervaring - in de rang van commies of hoofdcommies, salarisgrenzen f 6.665,- - f 9.174,-, respectievelijk f 9.415,- - f 12.156,-. Aanstelling boven het minimum is mogelijk. De algemene salarisherziening per 1 januari 1964 is in deze bedragen nog niet begrepen.

Gunstige pensioenregeling.

De Verordening inzake vergoeding van reis-, pension- en verhuiskosten is van toepassing.

Sollicitaties met uitvoerige gegevens binnen veertien dagen te zenden aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, Rotterdam, onder no. 756.

Bij de **Onderafdeling Onderzoek** van de afdeling Bouwnijverheid van de Centrale Directie van de Volkshuisvesting en de Bouwnijverheid te 's-Gravenhage kan worden geplaatst een

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER

De taak omvat o.m. onderzoek inzake de ontwikkeling van de bouwmarkt en de daarmee samenhangende aspecten, het arbeidspotentieel, de vakopleiding e.d. Voorts het opstellen van nota's en rapporten betreffende resultaten van verrichte onderzoekingen, alsmede het onderhouden van contacten met diverse instanties over het bouwmarkt-onderzoek.

Vereist: doctoraal examen Economie, bij voorkeur economisch-sociologische richting met keuzevak economisch onderzoekingswerk. Ervaring in het onderzoekingswerk en in het schrijven van nota's — zo mogelijk op het gebied van arbeidsmarkt-onderzoek en Sociale wetgeving — strekt tot aanbeveling.

Salaris — volgens de rang van referendaris — nader overeen te komen.

Schriftelijke sollicitaties onder nr. 3-5305/7188 (in linkerbovenhoek van brief en env.) aan Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

de dienst der publieke werken amsterdam

vraagt bij het
**BUREAU
ALGEMEEN BEHEER**
een

FUNCTIONARIS

die zal worden belast met het verrichten van economische onderzoekingen, in het bijzonder met betrekking tot de ontwikkeling van de bouwbedrijvigheid in Amsterdam.

Gedagiden dienen economisch geschoold te zijn. Daarbij wordt onder meer gedacht aan hen, die het candidaatsexamen in de economie hebben afgelegd en zich voorbereiden voor het doctoraal-examen. Eventueel is een aanstelling voor een gedeelte van de werktijd mogelijk.

Aanstellingsalaris afhankelijk van leeftijd en ervaring.

Pension-, reis- en verhuiskostenregeling van toepassing.

Sollicitaties binnen 10 dagen onder no. F 8086 in te zenden bij de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.

Het Algemeen Handelsblad

vraagt, op korte termijn

een ervaren redacteur

ter versterking van zijn
financieel-economische afdeling.

Voor de juiste kandidaat wordt een aantrekkelijke werkkring met veelbelovende perspectieven geboden.

Brieven met volledige inlichtingen omtrent opleiding, levensloop enz., worden gaarne ingewacht bij de Afdeling Personeelszaken, Postbus 596, Amsterdam-C.

HET ECONOMISCH INSTITUUT VOOR HET MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF

roept sollicitanten op voor de functie van

ADJUNCT-DIRECTEUR

voor het sociaal-economisch onderzoek.

Naast ervaring op het gebied van sociaal-economisch onderzoek, zijn organisatorische en leidinggevende kwaliteiten vereist.

Kennis van de problematiek in de middenstand strekt tot aanbeveling.

Bij voorkeur Drs. of Dr. in de Economie.

Salaris afhankelijk van ervaring en capaciteiten.

Sollicitatiebrieven te richten aan de Directeur, Neuhuyskade 94, Den Haag.

Onze afdeling **Marktonderzoek** zoekt een

MEDEWERKER

die zich in het bijzonder zal moeten wijden aan het assortimentsonderzoek.

Gedacht wordt aan:

- een pas afgestudeerde of binnenkort afstuderende econoom of
- een praktijkman met tenminste middelbare opleiding en ervaring op het gebied van marktonderzoek.

Belangstellenden worden verzocht eigenhandig geschreven sollicitaties, vergezeld van een recente pasfoto, te zenden aan het Hoofd Personeelszaken te Zaandam.

Albert Heijn

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

Bij de Gemeentelijke Dienst van Haven- en Marktwezen is op korte termijn te vervullen de functie van

ADMINISTRATEUR

tevens administrateur van de Gemeentelijke Stichting Scheveningse Visafslag.

Vereist zijn een middelbare schoolopleiding of daarmede gelijkwaardige opleiding en het bezit van het diploma S.P.D., alsmede ruime praktische ervaring op administratief en financieel gebied, bij voorkeur in een leidende functie.

Met het oog op invoering van de bedrijfsvorm van de Dienst van Haven- en Marktwezen en de daarmede verband houdende reorganisatie van de financiële administratie, en voorts met het oog op de aanstaande ingebruikneming van het nieuwe visafslagcomplex zullen ten aanzien van organisatievermogen en bedrijfs-economisch inzicht hoge eisen worden gesteld aan de aan te stellen functionaris.

Leeftijd tussen 30 en 50 jaar.

Salarisgrenzen van f 1055,— tot f 1328,— per maand (excl. 4 % huurcompensatie).

Vakantietoelage 4 % van het jaarsalaris.

Belangrijke salarisverhoging is in voorbereiding.

Kindertoelage en tegemoetkoming in verplaatsingskosten volgens gemeentelijke regeling.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Sollicitanten moeten bereid zijn zich eventueel aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

★

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties, met vermelding van volledige voornamen, geboortedatum en -plaats, alsmede opgave van referenties, binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad ONDER No. K 240 te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burgemeester de Monchyplein 10 te 's-Gravenhage.

Adverteren in „E.-S.B.”

getuigt van

feeling voor marketing